

Прегледни рад
УДК:316.4.:316.334.3(497.6)
DOI:10.7251/ZND2106137T

ДРУШТВЕНИ ПОКРЕТИ У БИХ – ФЕНОМЕН ЦИВИЛНОГ ДРУШТВА

*тр Илија Трнинић¹²³, докторанд политикологије
Факултета политичких наука
Универзитета у Бањој Луци
„Perceptuum mobile – Институт за развој младих и заједнице“*

***Апстракт:** Концепт цивилног друштва подразумева различите облике организовања и дјеловања актера међу којима су покрети као феномени и форме грађанског иступања. Нема довољно података о раду, активностима и евиденцији друштвених покрета у БиХ који су активни и/или заговарају потребе и рјешења од интереса за ширу популацију или одређених друштвених група. Овим радом даје се преглед резултата истраживања проведеног током 2020. године о својственима и карактеристикама друштвених покрета у БиХ а који у свом називу носе овај термин или, на терену, дјелују као такви. Феномен друштвеног покрета различито се перципира у јавности а оно што је потребно друштвеним покретима су стандарди и норме које повећавају ефикасност рада и утицај у друштву.*

***Кључне ријечи:** друштвени покрети, цивилно друштво, политика*

Увод

Веома је симптоматично да се о покретима који подразумевају мобилизацију грађана говори у сферама мировног активизма и промоције мира. Сами појмови „мобилизација“ и „покрет“, готово увијек асоцирају на милитаристичке тенденције и аспекте друштва. Лексикон страних ријечи и израза Милана Вујаклије, мобилизацију дефинише као појам француске ријечи *mobilisation* што значи „чињење покретом, покретање, стављање у покрет“. Такође, посебан нагласак тумачењу ријечи стављен је на војну терминологију.

¹²³ ilija_trninic@blic.net

То даје значењу превођење једне војске из мирнодопског стања у ратно стање по раније припремљеном мобилизационом плану.

Покрет је ријеч домаћег поријекла и дефинише се као дјеловање групе људи или организација да се достигну одређени циљеви. Када је објављена књига, „Историја друштвеног покрета у Француској од 1789. године до наших дана“ аутора Лоренц фон Штајна из 1850. године, своју примјену у широј употреби добио је појам „друштвени покрет“.

У зависности од тога да ли покрети својим дјеловањем проширују поља слобода и људских права или их сужавају разликујемо еманципаторске и нееманципаторске покрете. Такође, *класични* покрети су настали у 19. вијеку и трајали до шездесетих година двадесетог вијека а *алтернативни* (нови) покрети од шездесетих до данас. Ова потоња подјела није искључиво у вези са временом дјеловања него и са тематиком коју покрети третирају и заговарају (нови покрети се баве темама антинуклеарних питања, екологија, мировним темеме и (нео)феминизмом).

Друштвени покрети се јављају као артикулација одређених проблема и потреба грађана у вези са неким друштвеним феноменом. Грађани теже и желе да кроз покрете укажу на неку друштвену појаву, ангажују додатну подршку, те да, кроз покрет, раде на остваривњу задатака и циљева. Према ријечима Смиље Аврамов, друштвени покрети су „социјални феномен са огромним дијапазоном дјеловања“ (Аврамов, 2006:49). Посебно је важно да су покрети основани са одређеним задатком. Уколико то није јасно покретачима не треба очекивати да је јасно слѣдбеницима а ни јавности. То је посебно наглашено у изјави да „без јасног задатка много је теже за покрет“ (Ackerman и Duvall, 2000:497).

Како су грађани кључни актери у функционисању покрета, индикативно је да су покрети саставни дио концепта грађанског или цивилног друштва. Појам цивилног друштва и даље изазива дебате у јавности, не само у БиХ него и шире. Сам појам је веома широк и обухвата „формална и неформална удружења, покрете, организације које нису владине али не припадају ни тржишту“ док је у постхладноратовском периоду дефинисано као „моторна снага у процесу глобализације“ а дефинисан је и као „арена на којој се трасира пут за 21. вијек“ (Аврамов, 2006:15). Према писању Томаса Јаноског, „цивилно друштво представља сферу динамичног и одговорног јавног дискурса између државе, јавне сфере коју чине добровољне организације и тржишне сфере

приватних фирми и синдиката“ (Janoski, 1998:12). Тумачено у античко доба, преко феудалне епохе и данашњих дана, цивилно друштво постаје глобално феномен који превазилази државне границе. Као мултинационални производ британске доктрине и класичног њемачког идеализма, амерички теоретичари дефинишу цивилно друштво као простор у којем су усклађене све вриједности и врлине са кључном улогом у свим сферама и аспектима живора 21. вијека.

Као имамнет цивилног друштва, друштвени покрети се дефинишу и као „подврста невладиних организација“ и „актери глобалног цивилног друштва који не само да утичу него и обликују политику“ (Аврамов, 2006:50-51). Тумачено на различите начине једно им је заједничко: цивилно друштво је грађаноцентрично у којем влада склад и хармонија јавног и приватног сектора и организација цивилионог друштва као што су грађанска удружења, синдикати, медији, независни појединци и слично.

Покрети у другој половини 20. вијека

У ближој и савременој историји БиХ која је дијелила историју са другим народима и тадашњим народностима који су чинили СФР Југославију, поред Народноослободилачког покрета и радничких покрета, трага у меморији и документима оставио је Покрет несврстаних. Тај покрет основан и од стране СФР Југославије, као једне од три државе иницијатора, представљао је свјетски покрет за борбу и права држава трећег свијета, у почетку оних под колонијама а касније оних који су, нетом, ослобођени од колонијалних држава. Представљао је, својеврстан, пандан супротстваленим блоковима који су у периоду Хладног рата подијелили већи дио свијета.

Осим поменутих, структурисаних и државно контролисаних покрета, у СФР Југославији егзистирали су и други покрети иницирани и сачињени од ентузијаста, визионара, првенствено младих људи који су жељели и хтјели да се прикључе токовима који су егзистирали ван тадашње државе. Ту се прије свега мисли на студентски покрет, видљив и артикулисан током 1968. године изражавањем студентских захтјева те, касније, покретима у културним и умјетничким сферама као што су „Нови талас“ и „Панк“ у периоду крајем седамдесетих и током осамдесетих.

Нови талас познат и као Нови вал, (енгл. New Wave), је музички жанр који је постојао од краја '70-их до половине '80-их година двадесетог века. Настао је из панк рока као реакција на популарну музику из 1970-их. Панк рок (енгл.

Punk rock), или само „панк“, је музички правац који се супротставља устаљеним социјалним, политичким и економским принципима друштва.

У међувремену, појављује се и дјелује покрет хрватских националистичких тежњи (у тадашњој СР Хрватској) демонстриран кроз насилне активности и афектованим истим одговорима југословенских и хрватских служби безбједности 1971. године. Такав покрет носи назив МАСПОК што представља кованицу од ријечи „масовни“ и „покрет“. Покрет је угушен недуго након протеста али је свијест о њему остала да „живи“ до почетка деведесетих година двадесетог вијека што доказује артикулацију његових вриједности и захтјева као основ за сецесију Хрватске од СФР Југославије.

Почетком деведесетих година појављују се покрети који себе представљају „општенородним“ у борби за очувањем националних идентитета али и егзистенције на просторима БиХ. Такви покрети прерастају у структуре које чине власти подјелењене по националним ентитетима.

Поменути покрети били су одговори на постојеће кризне и конфликтне ситуације. Народноослободилачки покрет је реакција на фашистичке тежње за освајањем Европе и дијела свијета. Раднички покрет је представљао транзициону структуру да се трансформише власт од буржоаско-капиталистичког концепта у социјалистичко друштво којим доминира воља и управа пролетаријата и радништва. Студентски покрети су давали отпор „дрвеној буржоазији“ и указивали на одступање од првобитних идеја и концепата самоуправљања. Поменути покрети „Нови талас“ и „Панк“ су представљали бунт појединца против друштвених норми тог доба и залагали су се за индивидуалне слободе у умјетничким и културним изражавањима.

У осамдесетим годинама ревитализује се раднички покрет као одраз тежњи да се преброди и ублаже последице економске кризе у вријем тзв. „структурне кризе социјализма“ (Томић и Атанацковић, 2009:233). Највећи покрет у тадашњој држави, Покрет несврстаних у којем СФР Југославија има активну улогу од оснивања (1961. године) до слабљења структура те државе крајем осамдесетих (последња значајна улога била је током Самита несврстаних, 1989. године у Београду). Настао је и дјеловао је као „заступник“ и „заговарач“ народа и држава трећег свијета често конфронтирајући се и сукобљавајући се у „рату идеја“ са тадашњим државама које су чиниле два супротстављена блока хладноратовске подјеле. Синтагма „рат идеја“ језички је конструкт Фидела Кастра, председника Кубе, који одражава ситуацију и анимозитет његове државе према противничким државама и након Хладног рата.

Сваки од поменутих покрета садржавао је какву-такву грађанску мобилизацију. Она је у неким од случајева била добровољна (Нови талас, Панк, Студентски покрет) а у неким диктирана и диригована (Раднички покрет, Покрет несврстаних).Током мог боравка у Сједињеним америчким државама и на Институту за мир (USPI), значајни семинари били су посвећени темама који се односе на грађанску мобилизацију. Поред прегледа и ретроспективе дјеловања одређених покрета широм свијета, учесници су покушавали да нађу заједничка обиљежја грађанских покрета и грађанске мобилизације. Кључни аспекти грађанске мобилизације који чине овај феномен јесте да су то структуре грађанског самоорганизовања у којима доминирају „другачији аспекти у којима се не чини исто“. Од других карактеристика грађанске мобилизације издвајају се ванинституционалност, прилагодљивост и креативност у дјеловању и изграђавању тежњи. Мобилизација представља одговор на „моћ елита и институција базираних на сагласности и сарадњи са онима који им служе“ (Предавање господина Hardy Merriman i госпође Maria Stephan на USPI, Вашингтон, 15.септембра 2014.)

Покрети представљају структуре које су темељене на спонтаности у процесима (само)организовања за разлику од организација. У њима су изражене тежње да се промјена креира на „партиципацији базираној на грађанству“ („civilian based participation“ је често коришћен термин током семинара и обраћања експерата). Анализирајући покрете у неким дијеловима свијета заједничка основа готово свима јесте да су засновани на волонтерској основи и моделу репрезентности интересних страна са циљем да се премосте друштвене разлике у било којој сфери и сегменту живота. Упоредјујући са поменутих покретима на простору СФР Југославије у другој половини 20. вјека, а који су били, на било који начин, присутни и на територији тадашње СР БИХ (Социјалистичке републике Босне и Херцеговине као једне од шест социјалистичких република које су чиниле СФР Југославију) доводимо до закључка да су слична обиљежја и карактер имали покрети као што је то описано у случајевима са грађанским покретима који су дјеловали независно једни од других.

Неки од њих имали су мање или више успјеха у остваривању својих циљева. Успјешност зависи од бројних фактора који детерминишу условљеност са бројним елементима културолошког, политичког, економског, социјалног или неког другог аспекта.

Покрети у БиХ у 21.вијеку

У овом дијелу представљене су покрети који су идентификовани на основу термина „покрет“ у свом називу или начину дјеловања или представљања као таквог што имплицитно не мора да значи да се ради о класичном покрету. То се, касније, и показало јер неки од њих дјелују као класична удружења (тако су и регистрована), а неки од њих имају веома блиске везе и односе са неком од политичких партија, штитећи и заговарајући заједничке вриједности и интересе. Неки покрети су прерасли у политичке партије. Истраживање је спровео анализирајући рад и информације постављене на интернет страницама поменутих организација у током 2020. године.

Демократски омладински покрет или кратко "ДОП" је невладин покрет младих у Босни и Херцеговини који заступа интересну сферу младих, социјалну равноправност, антикорупцију, добротворност, мир и људску слободу. Демократски омладински покрет има за циљ ширење патриотизма код младих у БиХ али без националистичких или етнонационалних начела (<http://www.nvovijece.ba/index.php/organizacije/524-63-demokratski-omladinski-pokret>).

Позитивне снаге Српске (ex Покрет позитивна Српска) је независна, непрофитна, невладина организација која је основана с циљем позитивног доприноса у изградњи бољег и праведнијег друштва. Покрет спроводи пројекте који су важни за прогрес у свим друштвеним сферама, организовати јавне дебате, идентификовати потенцијалне пријетње друштвеном напретку, предвиђати проблеме у будућности, нудити нове идеје за политике које имају за циљ рјешавање проблема. Основан је 2014. као Позитивна Српска, а у марту 2018. мијења назив у Позитивне снаге Српске (<https://www.nezavisne.com/novosti/drustvo/Osnovan-Pokret-pozitivna-Srpska>).

Асоцијација средњошколаца у Босни и Херцеговини (АСуБиХ) је невладина, нестраначка и неполитичка организација чији је основни циљ побољшање статуса средњошколаца у земљи и окупљање свих младих који похађају средњу школу на простору БиХ. АСуБиХ је основана 2007. године на Оснивачкој генералној скупштини у Сарајеву, подршком преко 250 средњошколаца, представника својих локалних заједница из цијеле Босне и Херцеговине. Иницијативу за оснивање ове организације, поред самих средњошколаца, покренула је њемачка фондација Schueler Helfev Leben (SHL) која је и генерални донатор АСуБиХ-а (<http://www.asubih.ba>).

Мрежа савјета/вијећа ученика у БиХ (мреСВУБиХ) је уједињено тијело свих савјета/вијећа ученика у Босни и Херцеговини које се залаже за постојање и ефикасно функционисање савјета/вијећа ученика у свих средњим школама на нивоу државе. Ово тијело чине предсједници савјета/вијећа ученика у читавој Босни и Херцеговини који заједно представљају грозд активизма Босне и Херцеговине. *Мрежа Вијећа Ученика Кантона ФБИХ (мреВУК)* је заједничко име за мреже вијећа ученика у кантонима Босне и Херцеговине. мреВУК представља и заступа интересе средњошколаца у кантону. Ове мреже омогућавају сваком средњошколцу да се лично, или путем изабраног представника у вијећу ученика, укључи у рјешавање проблема средњошколске популације. *Мрежа Савјета Ученика Републике Српске* је заједничко тијело савјета ученика свих 88 средњих школа у Републици Српској. мРЕСУРС представља и заступа интересе свих средњошколаца Републике Српске. Ова мрежа омогућава сваком средњошколцу да се лично или путем изабраног представника у савјету ученика, укључи у рјешавање проблема средњошколске популације. Назив мРЕСУРС симболизује идеју да су млади ресурс који може значајно допринијети развоју заједнице и друштва у цјелини (<http://mresvubih.org/o-nama-2/>).

РеСтарт Српска је организација која се бави демаскирањем свих погрешних и абнормалних процеса који су, захваљујући комплетном политичком естаблишменту у Републици Српској и БиХ, постали нормални. Удружење је основано због потребе давања одговора и нуђења рјешења у погледу актуелне друштвено-политичке ситуације у земљи и рјешавања проблема који произлазе из ње. *Студентски покрет БиХ* основала је група студената на друштвеној мрежи Фејсбук 2009. године. Студентски покрет БиХ позвао је све припаднике те популације у БиХ да потпишу петицију коју је покренуо Међународни студентски покрет, а којом се захтијева да јавно образовање буде бесплатно, односно доступно свима, те ослобођено "корпорацијске експлоатације и државних интереса". Овом петицијом, коју у исто вријеме потписују студенти у великом броју земаља, тражи се да јавно образовање служи демократским и јавним интересима, а не приватним, пословним, државним и интересима тржишта рада (<http://www.restartsrpska.org/>).

Као резултат дугогодишњег рада и истраживања Института Перпетум мобиле, 2013. године, на другој Конференцији Омладинског рада основана је *Мрежа омладинских центара Републике Српске (М.О.Ц.А.Р.Т. Републике Српске)*. Мрежу је основало једанаест омладинских центара (касније се број чланица увећао). М.О.Ц.А.Р.Т. Републике Српске је крвна организација која је

ресурсни центар за све омладинске центре у Републици Српској (<http://www.pm.rs.ba/programi/omladinski-rad/m-o-c-a-r-t/>).

Грађански покрет ДОСТА покушава уврстити грађанску акцију у Устав БиХ и обезбиједити јој снажан правни оквир. ДОСТА је настао након окупљања истомишљеника на интернет форумима током 2005. године а тренутно броји око 500 активиста у 30 градова широм БиХ. Прве акције су биле усмјерене против неоправданог поскупљења струје а затим су учествовали у демонстрацијама против криминала у Сарајевском кантону (<https://www.cin.ba/revolucija-civilnog-drustva-u-bih-2/>).

Алдин Ширановић основао је *Фејсбук групу 'Удар'*. Путем друштвене мреже позвао је пријатеље и познанике, али и оне које не познаје, који су слични њему - паметни, образовани, вриједни, а незапослени, да своје стање изразе демонстрацијама. Тиме мотивисани 7. фебруара 2014. избили су масовни протести неколико хиљада незадовољних грађана који су тражили смјену бројних политичара широм државе (<https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/tko-je-aldin-siranovic-covjek-koji-je-digao-bih-na-noge>).

Револт је омладински покрет који окупља и организује младе људе у борби против неправде, сиромаштва, насиља, корупције, дискриминације, неодговорних политичара/ки и негативних ауторитета (<https://www.facebook.com/pg/omladinskipoekret.revolt>).

„*Успјешна Српска*“ је удружење које промовише интересе грађана и тежи добробити друштвене заједнице Бијељине, али и припадника друштва у Републици Српској и БиХ. „Успјешна Српска“ настоји да скрене пажњу и укаже на „крупне“ проблеме са којима се суочавају наши грађани – незапосленост, проблеми пољопривредних произвођача, проблем гломазних административних апарата, те низ других проблема (<http://uspjesnasrpska.com/>).

Европски покрет у БиХ - Основна мисија овог покрета је утицање на јавност у БиХ да се ангажује у стварању демократског друштва и у остваривању једнакости међу људима и у њиховим заједницама, као и промоција европских вредности и тековина, уз подржавање процеса и појава у БиХ који томе воде. ЕПуБиХ ради на стварању европског лобија и климе за прикључење Босне и Херцеговине у Европску унију, прихватање стандарда и демократских принципа дефинираних УН и ЕУ Конвенцијом о људским и грађанским

правима, а све то уз очување идентитета, културе, традиције и религијских права и слобода свих житеља Босне и Херцеговине (<http://www.eminbih.com>).

„Мост 21“ је народни покрет грађанске политичке провенијенције, отворен за све грађане Босне и Херцеговине који прихватају њезина темељна начела. Ослањају се на дијаспору. Циљ дјеловања је и омладина, јер је потребно, како наводе, ту популацију зауставити да не одлази из земље (<https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/formiran-novi-politicki-pokret-most-21-za-sijelu-bih>).

Покрет „Трећи блок“ као и фејсбук група овога покрета, настали су, најприје, као иницијатива групе грађана супротстављених актуелном мафијашком и, како наводе „ненародном режиму једне погубне политике...“ Циљ овога покрета је да у кратком временском периоду око себе окупи највећи број младих, стручних и образованих људи, свакако и људи средње и старије доби који су коначно жељни промјена у друштву и промјена на политичкој позорници Републике Српске и БиХ (<https://www.facebook.com/groups/>).

Омладинска новинска асоцијација (ОНАуБиХ) је невладина организација настала 2007. године. ОНАуБиХ слови као мултинационална и мултиетничка организација, оспособљена пружити младима прилику да се поближе упознају с медијима, науче више о њима, те сами учествују у стварању медијског простора (<https://www.facebook.com/pg/onaubih/about/>).

На иницијативу више од стотину бошњачких интелектуалаца, привредника и јавних радника из Босне и Херцеговине те земаља региона, формиран је *Бошњачки покрет за равноправност народа*, као невладина организација која ће примарно дјеловати на афирмацији и равноправности народа и заштити индивидуалних људских права свих грађана у Босни и Херцеговини. Овај покрет, како наводе, настао је првенствено због чињенице да постојеће структуре власти на свим државним нивоима не спречавају континуирану националну и вјерску дискриминацију Бошњака, посебно њихову, Уставом гарантирану, равноправност у Републици Српској (<https://www.klix.ba/vijesti/bih/nova-nevladina-organizacija-bosnjacki-pokret-za-ravnopravnost-naroda>).

Босански покрет националног поноса се залаже за успостављање националне секуларне државе Бошњака сходно европској пракси гдје свака нација има право на властиту државу. Они наводе да такво право је, уосталом, потврђено

историјом Босне старом преко 1.000 година и историјом народа Бошњака на њеном подручју, те да је Босна првенствено држава Бошњака али и свих осталих грађана који су јој одани (<https://www.bosanskinacionalisti.org>).

Грозд, као грађанска иницијатива, покренуо је окупљање грађана из цијеле БиХ, организација невладиног и пословног сектора у широку и отворену мрежу и тако је артикулисана снага у заступању стварних интереса и потреба грађана те извршен снажан притисак на све кандидате и политичке странке који учествују на парламентарним изборима у БиХ. Активности су подразумијевале изградњу капацитета поменутих актера да кроз грађански активизам, умрежавање и заговарање утичу на рјешавање највећих проблема у друштву. Од организације грозд настао је политички субјект „Наша странка“ (<https://civilnodrustvo.ba/grozd-gradansko-organizovanje-za-demokratiju>).

ОК Коалиција - термин „ОК“ је настао као акроним од ријечи „омладинска“ и „коалиција“. Ова коалиција је окупљала омладинске организације и друге невладине организације са сврхом да анимирају младе и остале грађане да изађу на изборе 2004. године. Имиц и визуелни идентитет је јако подсјећао на србијански Покрет „Отпор“ (Ackerman и Duvall, 2000:485-489). Коалиција је дјеловала током избора и неко вријеме након тога. Географски је била распрострањена на нивоу БиХ.

Покрети који постоје али немају јасно и јавно објављене информације и презентације о себи:

Покрет потрошача РС – иако садржи појам „покрет“ у свом имену, регистровани су као удружење грађана и дјелују као и већина невладиних организација. Баве се и промовишу важност заштите потрошача.

Покрет „Одговор“ – Политички покрет бившег начелника општине Сребреница, господина Тамила Дураковића који је засступао интересе грађана Сребренице, првенствено бошњачког дијела.

Четнички равногорски покрет – покрет и организација која баштини традицију Југословенске војске у отаџбини (ЈВУО) током Другог свјетског рата и вриједности монархије са династијом Карађорђевића на челу. Идентификована као екстремно десно оријентисан покрет младих мушкараца.

Вехабијски покрет – радикални покрет инспирисан исламским радикализмом који баштини традиционализам и традиционална вјерска увјерења.

Антифашистички покрет у БиХ – Покрет проистекао из Другог свјетског рата који заговара тековине социјалистичког курса, републике, негирање монархије, промоцију лика и дјела Јосипа Броза Тита, социјалистичку револуцију и изражава носталгију према протеклом времену друге половине 20.вијека. Окупља припаднике и потомке поштовалаца Комунистичке партије Југославије (касније Савеза комуниста Југославије) како старије тако и неколицину новије генерације.

Српски Народни Покрет (СНП) „Избор је наш“ – просрпска полуполитичка организација регистрована као удружење грађана која, с времена на вријеме, иступа са политичким ставовима прокламујући право демонтирања слободне воље народа на самоопредјељење и отцјепљење и формирање сопствене државе. У овом случају ради се на тенденцијама да се организује плебисцит за самосталност Републике Српске од БиХ.

Закључак

Током периода истраживања, идентификована су 25 покрета у БиХ. Од тог броја за њих 19 се могу наћи транспарентни подаци који су доступни јавности преко интернет страница док подаци о шест покрета су недоступни. За ову последњу групу, подаци о њиховом постојању прикупљени су из новинских чланака који су о њима, спорадично и с времена на вријеме, писали.

Базирано на анализи 25 покрета у БиХ, можемо закључити да већина њих садржи ријеч „покрет“ што, нужно, не одражава карактер организације. Неки од њих су политичке или невладине организације које реализују акције у заједници засноване на пројектном приступу.

Описани покрети у основи и у манифестацији су ненасилни покрети. Све активности које су спроведене биле су ненасилног карактера са изузетком демонстрација током фебруара 2014. године, када су се демонстранти сукобили са полицијом те изазвана знатна материјална штета у неким од већих градова у Федерацији БиХ.

Разлика између покрета и организације је у спонтаности окупљања и изражавања интереса. Покрети су спонтане и самоорганизујуће структуре док

су организације оптерећене административним аспектима рада и управним структурама темељених на прописима и правилницима.

Како „људи у традиционалним друштвима сматрају да су прошлост и традиција основне ризнице друштвених вредности“ (Крстић, 2018:21) примјетно је да покрети на простору БиХ имају снажно наглашену карактеристику традиционалног а мали број њих алтернативни карактер покрета. Лидери покрета нису довољно видљиви нити препознатљиви као такви. Неки од њих су у конекцији са политичким субјектима или демонстрирају политичку оријентацију у свом дјеловању. Сљедбеници покрета који су ефикаснији у свом раду и дјеловању су, углавном, студент и млади људи који чине покрете одрживијим и јачим. Значај покрета као дијела политичких настојања у остваривању права и заступању интереса грађана је вишезначан. Прије свега, у западним демократским земљама покрети су схваћени и полазе од претпоставки да су то директне артикулације грађана у сфери политичког дјеловања док у земљама „нове демократије“ Источне Европе они су модели за изражавање критике, неслагања и заговарања.

Идентификовани недостаци у постизању пуније ефикасности у раду и дјеловању покрета у БиХ су:

- Недостатак јасног разумијевања покрета;
- Масовност која је на амбивалентан начин артикулисана. С једне стране, имамо јако много сљедбеника поготово када се ради о виртуелним или покретима кроз друштвене мреже а с друге стране упитна је њихова масовност када је потребно демонстрирати бројност у физичком смислу;
- Грађани не схватају сврху покрета па је, с тим у вези покрету изостављена значајнија и масовнија подршка грађанства;
- Неки грађани повезују покрете са политичким партијама или их, у потпуности, идентификују с њима;
- Лидерство у покретима не одражава кредибилитет сврхе постојања покрета и често се доводи у везу са неким политичким субјектом;
- Недостатак искуства и културе у раду и ангажману у покретима што се посебно односи на младе људе;
- Изостанак едукације и информација о покретима као и знања о изградњи покрета;
- Недовољно јасна артикулација вриједности покрета и значаја за заједницу и друштво.

Уколико покрети желе да постигну пуни успјех треба да имају најмање три елемента који ће довести до високог степена реализације циљева и остварења пројектованих очекиваних резултата:

1. Јединство покрета – изражена јасна визија и мисија покрета са циљевима разумљивим за сваког ко се идентификује са покретом и чини га.
2. Стратешки испланирано дјеловање – које ће спријечити сваке хаотичне акције и активности
3. Ненасилну дисциплину – насилне акције и активности нису доводиле до рјешења него су биле спријечене у својим спровођењима те довеле до додатне конфронтације и конфликта са опонентима.

Литература

Аврамов, С. (2006). *Цивилно друштво и невладине организације-алтернативни модели свјетске заједнице*. Београд: Нова Европа

Ackerman, P. и Duvall J, (2000). *A Force More Powerful – a Century of Nonviolent Conflict*. New York: Palgrave

Томић, Ђ. и Атанацковић, П. (2009). Друштво у покрету-Нови друштвени покрети у Југославији од 1968. до данас. Нови Сад: Цензура

Радни материјал. 2014. Вашингтон: IVLP програм (необјављен извор – налази се у личној архиви аутора текста који је дошао у посјед овог материјала током студијског боравка у САД)

Janoski, T.(1998). *Citizenship and Civil Society*. New York: Cambridge University Press

Кртић, С. (2018). *Друштвени покрети као генератори промена и етнизација политике*. Бања Лука: Институт Перпетум мобиле

Тринић, И. (2017). *Изградња политичког лидерства на почетку XXI вијека*. Бања Лука: Институт Перпетум мобиле

Бжежињски, З. (2001). Велика шаховска табла. Подгорица: ЦИД

Хејвуд, Е. (2004). Политика, Београд: Клио.

Интернет странице

<http://www.nvovijece.ba/index.php/organizacije/524-63-demokratski-omladinski-pokret> приступљено: 4. априла 2020. у 10:50 часова.

https://www.facebook.com/pg/SnageSrpske/about/?ref=page_internal

приступљено: 10. априла 2020. у 22:55 часова.

<https://www.nezavisne.com/novosti/drustvo/Osnovan-Pokret-pozitivna-Srpska/242365> приступљено: 4. априла 2020. у 10:00 часова .

<http://www.asubih.ba/> приступљено: 4. априла 2020 у 10:30 часова .

<http://mresvubih.org/o-nama-2/>

<http://www.restartsrpska.org/> приступљено: 6. априла 2020. у 14:05 часова..

https://www.facebook.com/pg/Studentski.Pokret.Bosne.i.Hercegovine/about/?ref=page_internal приступљено: 19. априла 2020. у 18:10 часова.

<http://antidayton.com/> приступљено: 15. априла 2020. у 20:25 часова

<https://forum.klix.ba/studentski-pokret-bih-sve-masovniji-t69056.html>

приступљено: 4. априла 2020. у 9:50 часова.

<http://www.pm.rs.ba/programi/omladinski-rad/m-o-c-a-r-t/> приступљено: 5. априла 2020. у 10:00 часова.

<https://www.cin.ba/revolucija-civilnog-drustva-u-bih-2/> приступљено: 9. априла 2020. у 10:30 часова.

<https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/tko-je-aldin-siranovic-covjek-koji-je-digao-bih-na-noge-20140208> приступљено: 9. априла 2020. у 11:00 часова.

https://www.facebook.com/pg/omladinskipokret.revolt/about/?ref=page_internal приступљено: 16. априла 2020. у 11:30 часова.

<http://uspjesnasrpska.com/> приступљено: 6. априла 2020. у 11:50 часова.

<http://www.eminbih.com/> приступљено: 4. априла 2020. у 11:00 часова.

https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/formiran-novi-politicki-pokret-most-21-zacijelu_bih?fb_comment_id=19166206616851942087691757911416#f2bc4682711066c приступљено: 4. априла 2020. у 13:00 часова.

<https://www.facebook.com/groups/1793875944228233/about/> приступљено: 11. априла 2020. у 10:00 часова.

<https://www.facebook.com/pg/onaubih/about/> приступљено: 11. априла 2020. у 10:20 часова.

<https://www.bljesak.info/sci-tech/flash/omladinska-novinska-asocijacija-ona-u-bih-raspisuje-natjecaj/109512> приступљено: 6. априла 2020. у 18:00 часова.

<https://www.klix.ba/vijesti/bih/nova-nevladina-organizacija-bosnjacki-pokret-za-ravnopravnost-naroda/120624029> приступљено: 6. априла 2020. у 18:50 часова

<https://www.bosanskinacionalisti.org/> приступљено: 6. априла 2020. у 19:15 часова.

<https://civilnodrustvo.ba/grozd-gradansko-organizovanje-za-demokratiju/> приступљено: 6. априла 2020. у 19:30 часова.

SOCIAL MOVEMENTS IN B&H – THE PHENOMENON OF CIVIL SOCIETY

Ilija Trninić, MA and PhD candidate of Political Science at Faculty of Political Science (University of Banja Luka)

“Pereptuum mobile – Institution for Youth and community development”

Summary

The concept of civil society implies various forms of organization and action of actors, among which are movements as phenomena and forms of civic actions. There is insufficient data on the work, activities and records of social movements in BiH that are active and / or advocate for the needs and solutions of interest to the general population or certain social groups. This paper provides an overview of the results of research conducted during 2020 on the characteristics and characteristics of social movements in BiH, which in their name carry this term or, in the field, act as such. The phenomenon of social movement is perceived differently in public and what is needed by social movements are standards and norms that increase work efficiency and influence in society.

Key words: *social movements, civil society, politics*